ZAKLADNA BOLNICA NA JELAČIĆEVU TRGU U ZAGREBU 1804.–1931. (prigodom 75. obljetnice rušenja)

ZAGREB »FOUNDATION HOSPITAL« ON BAN JELAČIĆ SQUARE 1804–1931 (on the 75th anniversary of its demolishion)

VLADIMIR DUGAČKI*

Deskriptori: Bolnice – povijest; Hrvatska

Sažetak. Bolnica milosrdne braće (Zakladna bolnica) u Zagrebu najstarija je bolnička ustanova u kontinentalnoj Hrvatskoj. Sagrađena 1804. na Jelačićevu trgu (tadašnjoj Harmici) srušena je početkom 1931. i preseljena na lokaciju Sv. Duh, gdje se i danas nalazi. Prigodom 75. obljetnice rušenja stare bolničke zgrade autor prikazuje historijat Bolnice (1804.–1931.), posebno se osvrćući na razvoj pojedinih odjela i na istaknute liječnike stare bolnice, od kojih su mnogi bili začetnici pojedinih specijalističkih struka u Hrvatskoj.

Descriptors: Hospitals – history; Croatia

Summary. »Brothers of Charity Hospital« or »Foundation Hospital« in Zagreb was the oldest hospital in continental part of Croatia. It was built in 1804 on Harmica Square (present Ban Jelačić Square). The hospital building was demolished in 1931, and relocated to Sv. Duh Street where it is still located. On the 75th anniversary of the old hospital demolishion the author is showing its history (from 1804 to 1931) referring both to the particular departmens and wards development as well as to the important physicians, many of whom were the progenitors of many specialized medic professions in Croatia.

Liječ Vjesn 2006;128:242–249

God. 1804. u Zagrebu je otvorena prva bolnica u pravom smislu te riječi; do tog su doba postojali samo hospitali, koji su imali više karitativni negoli zdravstveni karakter. Ta bolnica, nazvana najprije Bolnica milosrdne braće, pa Zakladna bolnica, potom Državna bolnica te Opća bolnica »Dr. Josip Kajfeš« i naposljetku Opća bolnica »Sv. Duh« ima neprekinutu 200-godišnju tradiciju. Ona je najstarija bolnica u kontinentalnom dijelu Hrvatske i jedna od najstarijih u Hrvatskoj uopće. U povijesti te bolnice od osnutka pa do rušenja prvotne zgrade početkom 1931. možemo razlikovati tri razdoblja.

I. razdoblje: 1804.–1871.

Još od srednjeg vijeka Gradec je imao svoj gradski hospital Blažene Djevice Marije (spominje se prvi put god. 1357., no vjerojatno je postojao još u XIII. st.), koji je sredinom XVII. st. preseljen izvan gradskih zidina u Dugu ulicu ispod Kamenitih vrata. Kaptolska je jurisdikcija imala hospital sv. Elizabete u Podzidu, ispod južnih kaptolskih vrata koja su vodila prema izvoru Manduševcu (blizu današnje Bakačeve ulice; spominje se od sredine XIV. st.). Biskupska je pak jurisdikcija imala svoj hospital sv. Antuna uz istoimenu crkvu u Laškoj Vesi ispod jugoistočne kule biskupskoga grada (spominje se u XV. st., ondje je biskup Martin Borković 1687.–91. utemeljio crkvicu sv. Martina s istoimenim hospitalom, danas je ondje smješten Katolički bogoslovni fakultet, Vlaška 38). Negdje prema Savi postojao je i leprozorij sv. Petra, koji je imao vinograd Špitalščak i sjenokošu Špitalščicu.

Svi ti hospitali nisu zadovoljavali potrebe ni u normalnim okolnostima. Još 26. ožujka 1779. obratio se zagrebački magistrat biskupu Josipu Galjufu s molbom da se sruše trošne crkva Trpećeg Isusa na Harmici i bivša župna crkva sv. Margarete te da se tim i drugim sredstvima sagradi bolnica na prostoru nekadašnjega isusovačkog vrta na Harmici, koji su isusovci držali od 1675., a koji je nakon ukinuća isusovačkog reda god. 1773. pripao gradu. Nakon biskupova pristanka nabavljen je i dio građevnog materijala te se namjeravalo početi s gradnjom bolnice već 1780., no daljnjih je godina rješavanje tog pitanja zastalo. God. 1785. u Zagrebačkoj se županiji pojavila velika epidemija neke groznice (vjerojatno influence, no možda i tifusa) i svi hospitali, sve su kuće bile pune bolesnika.

Takvo očajno stanje ponukalo je velikog župana Zagrebačke županije Nikolu Škrlca da se pobrine za bolnicu i to po uzoru na bečku Opću bolnicu *(Allgemeines Krankenhaus*) izgrađenu po želji cara Josipa II. Škrlec je isposlovao da se kamate od dijela Zagrebačke županije iz tzv. hrvatske zaklade (koju je 1770. carica Marija Terezija od ubranoga poreznog viška namijenila za obrt i trgovinu, za pučke škole, sirotišta i bolnice) upotrijebe za gradnju zagrebačke bolnice. Posebni županijski odbor, izabran za tu svrhu, obratio se 3. ožujka 1792. poglavarstvu slobodnoga i kraljevskoga grada Zagreba da dopusti gradnju bolnice, da se na novu bolnicu prenesu nekretnine i zaklade staroga gradskog hospitala ispod Kamenitih vrata, zaklade gradskih kapela Trpećeg Isusa na Harmici, Sv. Margarete u Ilici i Sv. Ivana Nepo-

* **Hrvatsko društvo za povijest medicine Hrvatskoga liječničkog zbora, Zagreb** (prim. Vladimir Dugački, dr. med.)

Adresa za dopisivanje: Prim. V. Dugački, Rešetarova 30, 10 090 Zagreb

Primljeno 30. ožujka 2006., prihvaćeno 30. svibnja 2006.

muka u Mesničkoj ulici, da se novoj bolnici predaju i neke druge ostavštine. Poglavarstvo je tu molbu ubrzo povoljno riješilo, biskup Maksimilijan Vrhovac dao je suglasnost da se proda biskupska bolnica u Vlaškoj ulici te da se dobiveni novac upotrijebi za novu bolnicu, pojedini su građani dali priloge u novcu ili građevnom materijalu, tako da je gradnja nove bolnice započela god. 1794. Već kako su pristizala novčana sredstva bolnica se gradila dio po dio, pa je zbog pomanjkanja sredstava gradnja sporo napredovala. Za vrijeme napoleonskih ratova, god. 1800. u Zagreb je došla množina ranjenih i bolesnih vojnika te novaka na vježbu. Budući da bolnica još nije bila dovršena, biskup Vrhovac je o svom trošku osposobio zgradu za vojnu bolnicu. Vojska se tom zgradu koristila ne samo za bolničke svrhe već i kao vojarnom za novake, za skladišta i spremišta, za konak četa koje su prolazile kroz Zagreb, pa je zgrada prilično oštećena. U lipnju 1803. glavna skupština Zagrebačke županije odlučila je da se zgrada hitno popravi. Izabran je »hospitalski odbor« na čelu s biskupom Vrhovcem, koji je iz Požuna (Bratislave) pozvao red milosrdne braće Ivana od Boga da preuzme upravu i opskrbu te nove ustanove »za vboge, betežnike i nore«, koja je radi štednje ujedinjavala ubožnicu, bolnicu i umobolnicu s javnom ljekarnom i kapelom Trpećeg Isusa (koja je služila i za građanstvo). Biskup Vrhovac izdao je 4. listopada 1803. zakladnicu u kojoj se navodi da se u ubožnici (»nemoćnici«) može doživotno uzdržavati 28 ubogara. U bolnicu su se primali samo akutni bolesnici obaju spolova, bez razlike staleža i vjere, za siromahe je postojalo 16 besplatnih postelja, no postojale su i zakladne postelje (uzdržavali su ih razni zakladnici jednokratnom uplatom od 2000 forinti) te plative postelje (za koje su se plaćala u zajedničkoj sobi 24 krajcara na dan ili u zasebnoj sobi 1 forint na dan); ukupno 32 postelje. Prostor za muškarce i žene bio je posve odijeljen, čak je svaka strana imala posebno stubište, no žene se nisu rado primale. U umobolnicu su se primali i mirni i »bjesneći« bolesnici. Ljekarna je bila javna, ali pod upravom reda milosrdne braće, koji je ovdje ostvarivao znatne prihode. Dana 23. kolovoza 1804. zagrebačka je Opća bolnica svečano otvorena.

Do kraja 1804. godine bilo je primljeno 150 bolesnika (116 muškaraca i 34 žene). No, u zgradi je još desetak godina ostala i vojna bolnica. U poseban su se protokol bilježili podaci kao ime i prezime, dob, zanimanje, prebivalište, vjeroispovijest, podaci o roditeljima i bračnom drugu, podaci u kakvoj je odjeći bolesnik došao (dobra, loša, osrednja) i je li imao novca, nadnevak primitka, dijagnoza bolesti (u granicama ondašnjih mogućnosti), broj sobe te nadnevak otpusta odnosno smrti. Taj najstariji sačuvan bolnički protokol u Hrvatskoj pisan je na njemačkom jeziku, većina dijagnoza je na latinskome. Sačuvane su dvije knjige: 1804.–1820. i 1821.–1829. pohranjene u Odsjeku za povijest medicine Zavoda za povijest i filozofiju znanosti HAZU. Iz protokola je razvidno da je među bolesnicima bilo najmanje Zagrepčana, da su bolesnici bili pretežito siromašni: sluge, kalfe i trgovački pomoćnici koji su pošli u svijet da potraže svoju sreću.

Bolnička je zgrada bila jednokatnica s kapelom Trpećeg Isusa u sredini, imala je velik vrt i voćnjak iza zgrade. Tada na čitavoj južnoj strani Harmice nije bilo ni jedne jedine kuće, isto tako ni u današnjoj Gajevoj i Teslinoj, tako da je Bolnica bila izvan grada, ali opet ne daleko. No, već 1811. magistratsko izvješće spominje da je Bolnica na neprikladnu mjestu zbog prašine koja se diže od poštanskih kočija koje su pristizale na Harmicu, zbog buke sajma na Harmici i larme obližnjih krčmi. Osim toga Bolnica je ubrzo postala premalena pa je 1819. biskup Vrhovac dao veliku svotu novca da se sagradi i drugi kat. Tada je bolnička zgrada dobila klasicističko pročelje, odlikovala se svojom veličinom (bila je tada najveća zgrada u Zagrebu) i ljepotom, navještajući novo doba u izgradnji Zagreba. Tijekom vremena Bolnica je bila dograđivana prema vrtu i već formiranoj Gajevoj ulici (koja se tada zvala Bolnička ulica). Glavna dvokatna zgrada imala je ukupnu površinu od 2470 m^2. U bolnički kompleks ulazili su još vrt i četiri dvorišta te jedna jednokatnica (ukupne površine 450 m^2) i oveća prizemnica (površine 750 m^2). Te su zgrade služile kao spremišta, staje, konjušnice, mrtvačnica, a u dvorišnim zgradama bio je i odjel za umobolne (poznat kao zloglasni odjel br. 13) i odsjek za »bludobolne« djevojke. Na strani današnje Gajeve bio je kolni ulaz u bolnicu. Kad je biskup Vrhovac dao dograditi II. kat, uspostavio je još 6 bolesničkih postelja za žene. Brigu nad bolesnicama vodila je poglavarica, kojoj je bila pridijeljena jedna sluškinja. U ženski odjel smjeli su od muških osoba ulaziti samo liječnik, ranarnik i ispovjednik.

Konvent milosrdne braće (taj je red utemeljio sv. Ivan od Boga u Granadi 1538.) nije dobivao nikakve plaće niti je smio imati vlastite imovine, a uzdržavao se nizom nadarbina (oranice, vinogradi, šume, vrtovi, kmetovi), prihodima od ljekarne, milodarima. Izgleda da redovnici nisu bili jako revni, jer je Bolnica u nekoliko navrata opominjana, čak i kažnjavana zbog nereda i nečistoće, a bilo je i ozbiljnih

Slika 1. *Bolnica milosrdne braće početkom 19. stoljeća*

Figure 1. *Brothers of Charity Hospital at the begining of 19th century*

Slika 2. *Zakladna bolnica na Jelačićevu trgu*
Figure 2. *Foundation Hospital on Jelačić square*

primjedaba na dvorbu i njegu bolesnika te na samovoljno ponašanje redovnika. Tako je Zbor liječnika Hrvatske 1893. prosvjedovao što je uprava Bolnice namjestila nekog stranog liječnika, koji ni hrvatski ne zna. Istini za volju valja pripomenuti da je među priorima konventa milosrdne braće bilo i liječnika, primjerice oko 1890. spominje se dr. Gregur Waršalik, koji je bio i član Zbora liječnika Hrvatske. Osim toga red milosrdne braće, kojemu je bila povjerena samo skrb i uprava, nepovlasno se u gruntovnicu upisao kao vlasnik te javne bolnice, zbog čega se od 1884. do 1916. vodila maratonska parnica, koju su redovnici na kraju izgubili. Tada je službeni naziv Bolnice bio »javna i sveopća bolnica milosrdne braće«, dok ju je puk zvao »špital kod palancegerov« (iskrivljeno prema Barmherziger = milosrdnik).

Bolnica milosrdne braće bila je prva naša medicinsko-nastavna ustanova u ovom dijelu Hrvatske. Naime ovdje je magistar kirurgije i porodništva Zagrepčanin Rudolf Lamprecht (1781.–1860.) otvorio 2. travnja 1812. privatnu kirušku školu. U školu se upisalo 10 učenika, ali su nepovoljne okolnosti ubrzo otjerale Lamprechta iz Zagreba i škola je prestala radom nakon prvog semestra. Da je potrajala, možda bi bila zametak ili bar pokušaj stvaranja domaćega medicinskog fakulteta. Lamprecht je kasnije postao profesor porodništva i ravnatelj opstetričke klinike uglednog Sveučilišta u Padovi.

U prvoj polovici XIX. st. vrhovni upravitelj Bolnice od 1832. bio je dr. Ivan Kristofor Daubach (1766.–1843.), najprije zagrebački gradski fizik (fizik je bio naziv za liječnika u javnoj zdravstvenoj službi), a od 1835. vrhovni liječnik (praliječnik) kr. Hrvatske i Slavonije. U isto je doba u toj bolnici okulist Ivan Szabo 1831. obavio prvu operaciju katarakte (metodom reklinacije).

Kad je god. 1857. nemoćnica u bolničkoj zgradi ukinuta, jer je u Novoj Vesi osnovana gradska ubožnica te kad su nemirni psihijatrijski pacijenti premješteni u novoosnovani (1879.) Zemaljski zavod za umobolne u Stenjevcu (danas Psihijatrijska bolnica Vrapče), živnuo je i bolnički rad u Bolnici milosrdne braće (koja tada ima oko 400 kreveta).

II. razdoblje: 1871.–1918.

70-ih godina XIX. st. spominje se u Bolnici nadliječnik dr. Ivan Kulper, »doktor medicine i chirurgije, magister primaljstva i očarstva« (1828.–1893.). God. 1871. ustrojavaju se u Bolnici četiri odjela – za interne i eksterne bolesti te odjel za umobolne i rodilište. Prvi voditelj *internog odjela* (od 1871. do kraja života) bio je dr. Aleksandar Mraović ml. (1837.–1874.), najprije II. fizik grada Zagreba. Uz brigu za interni odjel vodio je nadzor i nad odjelom za umobolne. Na *eksternom* je pak odjelu voditelj od 1871. do l889. bio prim. dr. Josip Fon (1846.–1899.). On je začetnik moderne kirurgije u Hrvatskoj, jer je uveo Listerovu antisepsu i prvi u nas izvodio velike abdominalne operacije; tako je 1878. izveo prvu ovariotomiju, što je bila prva laparotomija u Hrvatskoj. Pri operacijama je rabio inhalacijsku narkozu. Uz vodstvo eksternog odjela vodio je i rodilište. Istaknuo se i kao prednjak Hrvatskoga Sokola, klizač i tajnik »Društva za obranu lova u kr. Hrvatskoj i Slavoniji« te planinar. Njegovom je zaslugom Bolnica milosrdne braće stekla dobar glas ne samo u Hrvatskoj već i izvan nje. Međutim, došao je u sukob s bolničkom upravom, koja je smatrala da je njegov način rada skopčan s prevelikim troškovima, zbog čega je napustio bolnicu 1889. Kao sekundarni liječnik kod Fona je do 1885. radio dr. Teodor Wikerhauser, a nakon njega dr. Josip Antolković. Prim. Fona nasljeđuje do 1895. prim. dr. Bogdan pl. Jakopović, do tada »uzrički« liječnik kr. sudbenog stola u Zagrebu. Još prije Fona, 1886. nezadovoljan je iz Bolnice otišao i prim. dr. Ladislav Rakovac (1847.–1906.), od 1874. nasljednik Mraovića na čelu internog odjela, a uz to i šef »ludničkog razdjela«. On nije bio posebno educiran kao internist, već autodidakt i empiričar. Kao kasniji tajnik zdravstvenog odjela Zemaljske vlade brinuo se za javno zdravstvo u Hrvatskoj, izradivši niz zakonskih propisa i uredaba o zdravstvu. Kao predsjednik Zbora liječnika kr. Hrvatske i Slavonije (1880.–1882. i opet 1893.–1906.) važan je za procvat Zbora (u kojem i danas postoji visoko odličje koje nosi njegovo ime). Nasljeđuje ga 1886. prim. dr. Josip Weingerl, no on već početkom 1887. postaje kupališni liječnik u Krapinskim Toplicama, pa interni odjel do 1922. vodi prim. dr. Eugen Sladović pl. Sladoević, do tada općinski i privatni liječnik u Supetru na Braču, koji je 1903.–1909. bio i ravnatelj bolnice. On je bio inicijator i prvi predsjednik Hrvatskoga filatelističkog društva.

Zanimljivo je jedno statističko izvješće Bolnice iz 1877.: 13,7% kazuistike činile su »opće bolesti« poput obične groznice, reumatizma te kaheksije nakon groznice, 11,7% otpadalo je na »bolesti probavila« (uglavnom želučani i crijevni katar), 10,7% bilo je »bludnih bolesti« (najviše sekundarnog stadija luesa), 10,5% otpadalo je na plućnu tuberkulozu i skrofulozu, 9,7% činile su bolesti živčevlja, 9,3% bolesti kože, 6,3% bolesti ženskog spolovila, 6,1% bilo je ozljeda, 5,1% »bolesti dihala« (upala pluća i porebrice te plućni emfizem), 3,8% bilo je očnih bolesti (razni oblici »užgaline« i »biona«, tj. katarakta) te 13,1% ostalih bolesti.

Godine 1895. otvara se u Bolnici milosrdne braće *očni odjel.* Prim. dr. Vinko Lušić-Matković (1861.–1931.), prvi hrvatski školovani oftalmolog, osnovao je 1894. pri eksternom odjelu Bolnice trahomski pododjel, koji sljedeće godine osamostaljuje u poseban odjel (prvi takve vrste u Hrvatskoj) i vodi do 1919. Napose se bavio organizacijom protutrahomske službe u Hrvatskoj, prvi je u medicinskoj literaturi upozorio na fizikalno-kemijske promjene suza kod očnih upala i na važnost fizikalno-kemijskog ispitivanja očne vodice.

Četvrti po redu bolnički odjel bio je *dermatovenerološki odjel*, koji se 1906. izdvojio iz eksternog odjela, a vodio ga je od početka do 1937. prim. dr. Janko pl. Thierry (1874.–1938.), koji se u Bolnici nalazio od 1901. kao sekundarni liječnik. On je prvi pionir venerologije u Hrvatskoj. Još 1910. kad je Salvarsan, koji je značio revolucionarnu prekretnicu u liječenju sifilisa, bio u eksperimentalnoj fazi,

Slika 3. *Zakladna bolnica početkom 20. stoljeća*
Figure 3. *Foundation hospital at the begining of the 20th century*

Slika 5. *Ženska bolesnička soba*
Figure 5. *Women's ward*

Slika 4. *Dvorište zakladne bolnice*
Figure 4. *Foundation Hospital's backyard*

Slika 6. *Operacijska dvorana*
Figure 6. *Surgery room*

on je u Bolnici započeo liječenje tim preparatom i o svojim prvim rezultatima obavještavao nobelovca Paula Ehrlicha. Radio je na organizaciji mjera zaštite protiv spolnih bolesti, a napose se bavio zdravstvenim prosvjećivanjem.

Od 1895. do 1915. *kirurški odjel* bolnice vodi prim. dr. Dragutin (Karl) Schwarz (1868.–1917.), do tada bolnički liječnik u Osijeku. On spada u red najistaknutijih hrvatskih kirurga, a dao je i doprinos svjetskoj kirurgiji inauguriravši pojam *ulcus penetrans.* Napose je unaprijedio digestivnu kirurgiju, no bavio se i urologijom i neurokirurgijom. Niz kirurških zahvata koje je izveo bio je za našu kirurgiju pionirskog značenja. Posebno je važan njegov doprinos anesteziologiji, u koju je, prvi u nas, uveo lumbalnu anesteziju. Schwarza na mjestu primarnog liječnika kirurškog odjela nasljeđuje prim. dr. Antun Gottlieb (1880.–1967.). On je od 1905. specijalizirao kirurgiju kod dr. Schwarza, a potom je od 1912. bio voditelj kirurškog odjela Županijske bolnice u Bjelovaru, gdje je poduzeo za ono vrijeme veoma smione kirurške zahvate, npr. 1913. prvu resekciju želuca u Hrvatskoj. Od 1915. do 1930. vodi kirurški odjel Bolnice milosrdne braće, zauzimajući se za modernizaciju kirurške opreme, razvoj laboratorija i prilagođavanje operativne tehnike i njege bolesnika razini europske medicine. Ponajviše se bavio digestivnom kirurgijom, ali je prvi u nas izveo resekciju grkljana zbog karcinoma (1918.) i torakoplastiku kod kavernozne tuberkuloze pluća (1919.). Odgojio je najistaknutije predstavnike čitave jedne generacije naših kirurga.

Od 1909. do 1930. *ravnatelj* bolnice bio je prim. dr. Pavao Ćulumović (1868.–1963.), kojeg s pravom nazivaju »ocem hrvatske moderne interne medicine«. Još kao sekundarni bolnički liječnik u Osijeku istaknuo se poznavanjem kliničke medicine i talentom dijagnostičara. Njegova rasprava o akromegaliji (1894.) prva je hrvatska znanstvena publikacija iz područja endokrinologije, a 1898. prvi je dijagnosticirao pelagru i upozorio na njezino značenje u našoj narodnoj patologiji. U Bolnici milosrdne braće, u kojoj je osim ravnateljske dužnosti bio i 1922.–1934. voditelj *internog odjela*, uveo je sustavnu laboratorijsku dijagnostiku. Istaknuo se i kao pedagog te je još prije osnutka Medicinskog fakulteta u Bolnici održavao tečajeve iz interne medicine za praktične liječnike. Bio je i predsjednik Zbora liječnika Hrvatske (1932.–1935.). Eto, s takvim je korifejima Bolnica milosrdne braće dočekala I. svjetski rat.

U Zagrebu je tada postojala još samo jedna opća bolnica – Bolnica milosrdnih sestara, osnovana 1846. pri samostanu sv. Vinka Paulskog u Frankopanskoj ulici nastojanjem zagrebačkog nadbiskupa kardinala Jurja Haulika. Ona je 1871. zbog skučenog prostora preseljena u Ilicu 83, a potom 1894. na današnju lokaciju u Vinogradskoj cesti. Zagreb je još od 1877. imao Zemaljsko rodilište, spojeno s Primaljskim učilištem, također u Ilici 83, a dvije godine kasnije u Ste-

Slika 7. *Rušenje zakladne bolnice*
Figure 7. *Demolishion of the Foundation Hospital*

njevcu (Vrapču) otvoren je Zemaljski zavod za umobolne, u koji su 15. i 16. studenoga 1879. omnibusima i fijakerima prevezena 133 »umobolnika« iz »ludničkog razdjela« Bolnice milosrdne braće. Otvorenjem Zemaljskog rodilišta i Zavoda za umobolne rasterećeni su kapaciteti Bolnice milosrdne braće. Zagreb je imao i vojnu bolnicu u Vlaškoj ulici te na Zelenom brijegu paviljon za izolaciju »kužnih bolesnika« (zametak kasnije Bolnice za zarazne bolesti), no kao glavni grad nije imao zemaljske (državne) bolnice a naravno ni kliničke bolnice, jer je Medicinski fakultet otvoren krajem 1917. godine.

Stanje u Bolnici bilo je katastrofalno, kao što to svjedoči nalaz povjerenstva, koje je Bolnicu pregledalo 6. i 7. travnja 1883. pa je vrijedno navesti niz zamjerki o stanju u Bolnici: U kuhinji je jelo nađeno ukusno i čisto, no ne baš obilno, kruh i vino bili su bez prigovora. Međutim, sama kuhinja nađena je neuredna i prljava. Povjerenstvo se slučajno zateklo u Bolnici prigodom podjele ručka, pa je uvidjelo da je obmanuto, jer je primjerice teleća pečenka zapravo bila kost prekrivena zapečenom kožicom, a ni vino nije bilo isto, kao što je povjerenstvu najprije ponuđeno, već razrijeđeno i kiselo. U skladištu za brašno nađeno je dosta paučine i jedan uginuli miš. Na tavanu je bilo skladište posteljine i rublja, koje je pronađeno poderano, neisprano i puno mrlja, a također su madraci i slamarice bili puni mrlja od mokraće i uprljani izmetom; to tzv. »čisto« rublje bilo je smješteno zajedno s civilnom odjećom ležećih bolesnika. U sobama su nađeni zamazani i djelomice poderani jastuci, slama u slamaricama bila je stara, još mokra od mokraće prijašnjih bolesnika (a trebala se prema propisima mijenjati i spaljivati nakon svakog bolesnika). Bolesnička je odjeća nađena poderana i nečista. Bolesničke su sobe bile prenatrpane – gotovo krevet do kreveta te je povjerenstvo procijenilo da na svakog bolesnika dolazi oko 21,27 m^3 prostora (dok su higijenski propisi tražili 60–70 m^3). Kreveti su bili tik do prozora, sobe prljave, hodnici ispunjeni ormarima koji su onemogućavali šetnju bolesnika za ružna vremena, s hodnika se pružao pogled na dvorište gdje je mrtvačnica, pred kojom su pod vedrim nebom bili naslagani lijesovi, što je vrlo depresivno djelovalo na bolesnike. Kupaonice su također nađene pune smeća, izmeta i druge nečistoće. Na kirurškom su odjelu ambulantni pacijenti da bi ušli u operacijsku dvoranu, prolazili kroz sobu već operiranih bolesnika remeteći im mir i protiv svih načela higijene. Lijekovi su se dijelili u staklenkama bez čepa i bez oznake o kojem se lijeku radi pa zamjena lijeka nije bila isključena. Bolnička (danas Gajeva) ulica bila je široka samo 7 m pa se sve vidjelo iz kuća nasuprot bolnici; doduše mjestimično su bili postavljeni zastori koji su opet kupili prašinu i onemogućavali cirkulaciju zraka. Nedjeljom i blagdanom puk je, da bi došao do kora crkvice Trpećeg Isusa, ulazio kroz bolnička vrata i prolazio kroz bolničke hodnike susrećući se s poslužiteljima koji su nosili jelo, noćne posude i prljavo rublje. Razizemlje je, osim ljekarne, bilo iznajmljeno za stanove i trgovine, a prema Gajevoj se ulici nalazila novinska tiskara, čiji su strojevi cijeli dan potresali zgradu i stvarali buku. U bolničkoj se zgradi nalazila i policijska postaja (tzv. *crvena lampa*) te su pritvoreni skitnice i pijanci noću stvarali viku i buku. Dvorišta su bila prljava, puna smeća, ljudskog i životinjskog izmeta, ostataka hrane kojima se hranila živad. U jednom pokrivenom prostoru dvorišta stajala su nosila za nošenje bolesnika i za odnošenje mrtvaca, no služitelj nije znao objasniti koja nosila čemu služe. U dvorištu se nalazio drveni zahod pun izmeta te nekoliko septičkih jama pokrivenih trulim poklopcima, pa se dvorištem širio smrad izmeta, a i smrad užeglog piva, jer su u jednom kutu bile nabacane prazne pivske bačve. Dodajmo još k tomu da se u starim voltama tijekom vremena nakupilo dosta vlage pa je bolnica zaudarala na plijesan, da su podrumi bili puni štakora, da je buka sajma na Jelačićevu trgu i galama iz obližnjih krčmi te zvonjava konjskog tramvaja itekako ometala bolesnički mir tako da bolnica ni svojim smještajem ni kapacitetima više nije zadovoljavala potrebe grada koji je upravo bujao.

Na osnovi tog izvješća zastupstvo slobodnoga i kraljevskoga grada Zagreba zaključilo je 8. lipnja 1883. da se posebnom predstavkom zamoli vlada da što prije podigne zemaljsku bolnicu na nekom prikladnijem mjestu, a da se Bolnica milosrdne braće napusti. Pitanje zemaljske bolnice bilo je stalno prisutno pa je vlada razmišljala o njezinoj gradnji s 500–600 postelja na Šalati ili kraj današnjeg Kvaternikova trga. Bez obzira na lokaciju ona se trebala urediti tako da bi, kad se otvori Medicinski fakultet, mogla služiti i kao klinička bolnica. U ožujku 1885. i Zbor liječnika Hrvatske uputio je o tom pitanju memorandum gradskom poglavarstvu posebno napominjući što bi se dogodilo kad bi buknula neka epidemija budući da nije bio predviđen prostor za »kužne« bolesti. Gradsko poglavarstvo bilo je 1896. voljno preuzeti bolnicu i srušiti je te isplatiti Redu milosrdne braće 350.000 forinti, ako red pristane sagraditi na vlastitom zemljištu i vlastitim sredstvima novu bolnicu s najmanje 600 kreveta, preuzeti ljekarnu i kapelu te ih uzdržavati o vlastitom trošku, zajamčiti gradskoj općini 7,5 besplatnih kreveta na dan i opskrbninu od 50 novčića na dan. Ta bi se bolnica uknjižila kao vlasništvo reda milosrdne braće. Iz postojećih dokumenata razvidno je da se ta bolnica trebala sagraditi u Vlaškoj ulici nasuprot Draškovićevoj, a gradska je općina bila voljna o svom trošku izvesti vodovod, kanalizaciju, dovod plina i prilazne ceste iz grada i prema groblju na Mirogoju, no do konačnog dogovora ipak nije došlo. Budući da je red milosrdne braće 1916. izgubio 32-godišnju parnicu glede vlasništva nad Bolnicom te uoči sloma Austro-Ugarske napustio Hrvatsku, Bolnicu je preuzela država, pa od 1918. ona nosi ime Zakladna bolnica, jer je krajem XVIII. st. sagrađena uz pomoć brojnih zaklada.

III. razdoblje: 1919.–1930.

Odlaskom reda milosrdne braće, njegu bolesnika, rad u kuhinji, praonici i šivaonici preuzimaju milosrdne sestre sv.

Križa iz Đakova. Dana 7. siječnja 1919. pristiglo je 25 sestara i 2 kandidatice, da bi kasnije broj sestara postupno rastao (one će u bolnici ostati do ljeta 1949.). Godine 1919. kad je u Zagrebu osnovan Pasteurov zavod, proizvodni i ambulantni dio bili su smješteni u prostoru Bakteriološkog zavoda u Kačićevoj 9, dok je stacionarni dio smješten u Zakladnu bolnicu. Sljedeće se godine čitav Pasteurov zavod smješta u Zakladnu bolnicu, no srećom je taj provizorij trajao samo nekoliko mjeseci.

Nakon I. svjetskog rata Bolnica se reorganizira. Uz četiri postojeća odjela (kirurški, interni, očni, dermatovenerološki) formira se još šest odjela: neuropsihijatrijski, rendgenološki, odjel za tuberkulozu, otorinolaringološki, ginekološki i odjel za zubne bolesti.

Ravnatelj bolnice i dalje ostaje prim. dr. Pavao Ćulumović kroz čitavo to razdoblje (do kraja 1930.). Kad u Zagrebačkoj oblasti 1928. dolazi do velike redukcije bolničkog osoblja, tobože »iz budžetskih razloga«, a koja je imala političku pozadinu, on bude smijenjen, a također i prim. Thierry. Nakon brojnih protesta ta je odluka ipak opozvana. Uz ravnatelja postavljen je i administrativni upravitelj: to je bio dr. med. Dragan Plentaj. Od 1922. do 1934. prim. Ćulumović je i predstojnik *internog odjela*. Na tom je odjelu kao primarijus i zamjenik predstojnika 1928.–1929. radio dr. Makso Grossmann, koji je 1920.–28. bio pristav (stariji asistent) Interne klinike. U Zakladnoj se bolnici nije dugo zadržao jer već 1929. postaje predstojnik internog odjela novoosnovanog Merkurova sanatorija u Zagrebu. Bavio se bolestima metabolizma, napose dijabetesom.

Kirurški odjel i dalje vodi prim. dr. Antun Gottlieb do 1930., kad je umirovljen iz političkih razloga zbog svog pravaškog opredjeljenja, te ostavši bez državne službe, djeluje u svom sanatoriju na Srebrnjaku 100 (gdje je danas Specijalna bolnica za bolesti dišnog sustava djece i mladeži). Kao primarijus na tom odjelu početkom 20-ih godina radi dr. Milan Schwartz, a 1928.–30. ambulantu za ortopedsku kirurgiju vodi prim. dr. Mato Šarčević, kasnije voditelj ortopedskog odjela u Osijeku. Godine 1920.–23. sekundarni liječnik kirurškog odjela je i dr. Ferdo Grospić, koji će 1924. prijeći u Ortopedsku bolnicu na Sv. Duhu, i biti 1927.–31 njezin ravnatelj.

Dermatovenerološki odjel i dalje vodi prim. dr. Janko Thierry do 1937. Literarne crtice iz liječničkog života s poučnom zdravstveno-prosvjetnom notom pod naslovom *In dosis refractis (U malim obrocima)* objavit će god 1935. u Zagrebu. Godine 1919. *očni odjel* preuzima prim. dr. Dragutin Certin (1890.–1970.), koji je došao iz Bolnice milosrdnih sestara gdje je specijalizirao kod prim. dr. Kurta Hühna. Iste godine prim. dr. Ivan Herzog (Hercog) nakon specijalizacije iz neuropsihijatrije u inozemstvu osniva u Zakladnoj bolnici *odjel za živčane i duševne bolesti*, prvi takve vrste u Hrvatskoj. Taj će odjel Herzog voditi sve do 1949. uz prekid za vrijeme II. svjetskog rata (1941.–45.). Prihvativši moderne tečevine tadašnje psihijatrije, uveo je humani pristup duševnim bolesnicima i napredne metode u liječenju psihoza. Pri odjelu je 1935. osnovao našu prvu mentalnohigijensku ustanovu – Stanicu za psihohigijenu. Na odjelu je od 1923. do 1940. radio prim. dr. Ivo Glavan, voditelj psihijatrijskog odsjeka, autor našeg prvog udžbenika neurologije *Dijagnostika živčanih bolesti* (1937.). Pod naslovom *Živčane bolesti. Dijagnostika i terapija* taj će priručnik do god. 1966. doživjeti još tri izdanja. Neposredno prije odlaska iz Zakladne bolnice Glavan će prirediti i priručnik *Kliničko značenje i dijagnostička vrijednost patoloških refleksa* (1940.). Te će godine biti premješten u Osijek kao osnivač i voditelj neuropsihijatrijskog odjela.

Dr. Herzog je u toj bolnici djelovao još od 1909. na internom odjelu (na kojem su se liječili i neurološki bolesnici), a od 1912. ondje je vodio i rendgenski laboratorij, budući da je Bolnica nabavila rendgenski uređaj još 1907. S njim u laboratoriju od 1917. radi prim. dr. Laza Popović (1877.–1945.) koji će 1919. postati voditelj *rendgenskog odjela* Zakladne bolnice. On je kao gradski i privatni liječnik u Srijemskim Karlovcima još 1904. posjedovao mali rendgenski uređaj te se u nekoliko navrata usavršavao kod prof. Guide Holzknechta u Beču. Godine 1922. izabran je za izvanrednog profesora rendgenologije zagrebačkoga Medicinskog fakullteta, no i dalje ostaje raditi u Zakladnoj bolnici sve do 1927. kad preuzima vodstvo novoosnovanoga Centralnoga rendgenološkog instituta Medicinskog fakulteta u Draškovićevoj ulici (godine 1931. bio je izabran za redovitog profesora). Još za vrijeme rada u Zakladnoj bolnici objavio je *Upute za snimanje slika rentgenom* (1919.), sastavljene prema Holzknechtovu priručniku te dva opsežna sveska *Kliničke rentgenologije* (1923.–1925.; ostala dva sveska objavit će 1928.–1935.). No on će i dalje do 1929. biti privremeni šef rendgenskog odjela bolnice, a potom ga nasljeđuje prim. dr. Rikard Bauer, kasniji rendgenolog »Merkurova« sanatorija. Od 1929. njegov je asistent dr. Ljubo Dorić.

Godine 1920. prim. dr. Vladimir Ćepulić u Zakladnoj bolnici osniva *Odjel za tuberkulozu*, a sljedeće godine prvi antituberkulozni dispanzer u sjevernoj Hrvatskoj. U Bolnici će ostati do 1934. kad te dvije ustanove spaja u samostalan Institut za tuberkulozu, kojemu postaje predstojnikom. Od 1927. on je profesor zagrebačkoga Medicinskog fakulteta te kasnije predsjednik Hrvatskoga liječničkog zbora (1935.–1945.). Postavio je osnove moderne antituberkulozne službe u Hrvatskoj, napose je proučavao socijalnomedicinske činitelje u epidemiologiji tuberkuloze. Za vrijeme svog djelovanja u Bolnici objavio je sljedeće knjige: *Plućna tuberkuloza* (1927.), *Tuberkuloza kosti i zglobova* (1926., zajedno s ortopedom dr. Edom Deutschem), *Tuberkuloza* (1934.). U siječnju 1921. osnovao je i do 1925. vodio Školu za sestre pomoćnice, prvu školu za stručnu izobrazbu medicinskih sestara u nas. Od osnutka do rujna 1923. Škola je bila smještena u prostoru Zakladne bolnice, potom je preseljena u Mlinarsku ulicu, gdje se i danas nalazi. Kao predavaonica učenicama je služila blagovaonica za redovnice, dok sobu za dnevni boravak ispočetka nisu imale, već su ono malo slobodnog vremena provodile stojeći po bolničkim hodnicima. Tek nakon tri mjeseca prim. Thierry odvojio je od svog odjela dvije sobe i dodijelio Školi, jednu za sestru nadstojnicu, drugu za dnevni boravak. Od 7 do 12 sati učenice su prakticirale po odjelima Zakladne bolnice, a od 14 do 19 sati imale su teorijsku nastavu i korepeticije. Od liječnika Zakladne bolnice prvi su predavači bili prim. Ćulumović (patologija i interne bolesti), prim. Ćepulić (tuberkuloza, psihijatrija i socijalna skrb), prim. Gottlieb (kirurgija), prim. Certin (okulistika, trahom) i prim. Thierry (spolne bolesti). Odjel za tuberkulozu imao je ispočetka 47 kreveta, ali raspoređenih u samo tri bolesničke sobe. Da se bar djelomično omogući provođenje higijensko-dijetetičkog liječenja, prozori bolesničkih soba držani su danonoćno otvoreni. Kreveti bolesnika s izvanplućnom tuberkulozom, kojima je bila potrebna helioterapija, smještavani su uz prozore da bi bolesnici mogli uhvatiti bar malo sunca. Godine 1928. odjel je premješten u prostor bolnice u Velikoj Gorici, no ubrzo je vraćen na Jelačićev trg, ali u reduciranu obliku sa samo 20 kreveta.

Otorinolaringološki odjel od 1920. vodi prim. dr. Milko Zec (umro 1928.), a od 1928. prim. dr. Bogdan Banjanin (rođen 1898., bio je stažist u Zakladnoj bolnici od 1925., a potom asistent Klinike za uho, nos i grlo). Godine 1926. osnovan je pri Zakladnoj bolnici i *ginekološko-porođajni odjel,* vodstvo kojeg je povjereno dr. Davidu Eisenstädteru (1888.–1941.). Taj je čin izazvao prosvjed Zbora liječnika Hrvatske s razloga što Eisenstädter nije imao još uvjete za primarijusa, a osim toga Zbor je smatrao da higijenski uvjeti u Bolnici nisu takvi da bi se ondje mogao stvoriti porođajni odjel. Zbog toga je samostalna ginekologija djelovala kratko, potom kao odsjek kirurškog odjela, a vodio ga je prim. dr. Eisenstädter, kad je za to stekao potrebne uvjete. Od 1928. njegov je zamjenik bio dr. Rafael Dolinšek. Od 1928. *Odjel za zubne bolesti* (točnije rečeno zubni ambulatorij) vodio je dr. Oskar Kadrnka.

Zakladna je bolnica tada imala 438 postelja, gospodarstvo na Jelenovcu s vinogradom, voćnjakom, svinjogojstvom i šumom te još neka zemljišta.

Već je spomenuto da su se još krajem XIX. st. počeli voditi razgovori o rušenju te derutne i neprikladne bolnice, no to se pitanje stalno odgađalo. Dana 8. listopada 1929. donesen je Zakon o osnivanju nove zaklade »Zakladna bolnica u Zagrebu«, utemeljitelji koje su bili Prvostolni kaptol zagrebački, Nadbiskupija zagrebačka, Oblasna samouprava zagrebačka i Općina grada Zagreba, a na koju je prenesena sva pokretna i nepokretna imovina bivše zaklade »Hospital u Zagrebu«. Tako će poseban Zakladni odbor voditi poslove oko rušenja stare i gradnje nove Zakladne bolnice. Čelnici Družbe Braće Hrvatskoga Zmaja Velimir Deželić st. i Emilije Laszowski intervenirali su kod Gradskog poglavarstva da se zgrada ne ruši, već obnovi i u nju smjeste Gradska knjižnica, Gradski muzej i Arhiv grada Zagreba. Međutim, na sjednici Gradskog zastupstva 29. siječnja 1930. definitivno je zaključeno da se Zakladna bolnica ima srušiti a zemljište prodati te tim novcem sagraditi novu Zakladnu bolnicu. Odlučeno je da se do izgradnje nove Zakladne bolnice, dotadašnja Zakladna bolnica privremeno smjesti u prostor Ortopedske bolnice i Invalidskog doma na Sv. Duhu. Te su ustanove bile smještene u prostor bivše Gradske ubožnice, koja je sagrađena na mjestu nekadašnjega groblja na Sv. Duhu, koje je 1903. napušteno. Te su dvije zgrade građene 1911.–14. te je ondje bila smještena najprije ubožnica, neko vrijeme studentski dom, dok nisu bile predane prim. dr. Božidaru Špišiću za Ortopedsku bolnicu i Invalidski dom. Odluka o preseljenju na Sv. Duh izazvala je protivljenje bolničkih liječnika i ravnatelja Ćulumovića, jer je taj prostor bio neprikladan, a postojala je bojazan da to neće biti samo provizorij već definitivno rješenje (što se doista kasnije pokazalo točnim). Zbog toga Ćulumović daje ostavku na mjesto ravnatelja (on i dalje do 1934. ostaje predstojnikom internog odjela), a tu dužnost preuzima dr. Ivan Majnarić, koji će na čelu Bolnice biti do 1940., kad je umirovljen te je otišao u Crikvenicu. On je imao bolničko-administrativnog iskustva jer je od 1924. bio ravnatelj bolnice u Velikoj Gorici. Njegova »desna ruka« bio je upravitelj Stjepan Lovrić, koji nam je u časopisu *Zdravstvo* ostavio vrijedne podatke iz historijata Zakladne bolnice.

Tijekom 1930. godine na Sv. su se Duhu provodile prigradnje i adaptacije, sagrađene su još dvije dvorišne zgrade. Početkom 1931. raspisan je natječaj za izvođača rušenja Bolnice na Jelačićevu trgu, na kojem je od pet ponuda prihvaćena ona Dragutina Peške iz Soblinca kraj Sesveta. To je bila senzacionalna ponuda, jer dok su drugi tražili milijunske svote, promućurni Peška nije tražio ništa, štoviše je ponudio 135.000 dinara smatrajući da će doći na svoj račun prodajom građevnog materijala (koji je procijenjen na 865.000 dinara). Dana 3. siječnja 1931. započelo je seljenje bolnice na Sv. Duh, najprije je preseljen odjel za duševne bolesnike. Ortopedska bolnica na Sv. Duhu, kojoj je ravnatelj bio prim. dr. Ferdo Grospić ukinuta je i pretvorena u ortopedski odjel Zakladne bolnice. Odjel za tuberkulozu nije se s ostalim odjelima preselio na Sv. Duh, već u prostor bivše gradske karantene u Rockefellerovoj ulici. Rušenje je bolnice započelo 16. veljače 1931. i trajalo je dva mjeseca, te je Peška (kojega su u humorističkom časopisu »Koprive« prozvali »zadnjim kirurgom starog špitala«) 25. travnja na očišćenom gradilištu priredio pučku veselicu, na kojoj se prema prastarom običaju pekao vol na ražnju, što je bila velika atrakcija za građane, od kojih su neki oduševljeno pozdravili rušenje Bolnice, dok su drugi rušenje tog starog zdanja pratili sa sjetom. Uskoro je zemljište rasparcelirano i prodano, u novosagrađenom je »zakladnom bloku« otvorena 1933. nova zakladna ljekarna, dok je nova crkvica Ranjenog (Trpećeg) Isusa, otvorena sredinom 1936., ostala kao uspomena na staru kapelu. Crtež stare Bolnice našao se i na amblemu Hrvatskoga liječničkog zbora.

Nakon preseljenja broj se kreveta znatno povećao, budući da se Bolnici priključio ortopedski odjel prim. Grospića sa 67 kreveta, a broj kreveta odjela za tuberkulozu povećao se s 20 na 50. S tih novih gotovo stotinu kreveta bolnica je imala 540 kreveta.

Preseljenje Zakladne bolnice na Sv. Duh trebalo je biti samo privremeno rješenje dok se ne izgradi nova Zakladna bolnica. Zakladni je odbor bio u dugogodišnjim pregovorima s Medicinskim fakultetom da se na fakultetskom zemljištu na Šalati grade i klinička i nova Zakladna bolnica. Međutim su pregovori propali i krajem 1934. donesena je odluka da se nova Zakladna bolnica gradi na Rebru. Gradnja je započela krajem 1935., no zbog ratnih teškoća u Europi, potom i u nas, Bolnica je otvorena tek 13. travnja 1942. Ona je preuzela ime »Zakladna bolnica« i djelovat će do 1946., kad je ukinuta, a u prostor na Rebru uselit će se Klinička bolnica Medicinskog fakulteta. Bolnica na Sv. Duhu imenovana je pak Državnom bolnicom, no ona je bez obzira na ime stvarni sljednik stare Zakladne bolnice, jer ni jedan liječnik ni medicinska sestra, niti jedan komad inventara nije preseljen na Rebro, već je ostao u bolnici na Sv. Duhu.

Zaključak

U dosadašnjem su prikazu bila spominjana imena voditelja pojedinih odjela i drugih primarijusa. Međutim, kroz Bolnicu milosrdne braće – Zakladnu bolnicu prodefilirale su generacije i generacije pomoćnih i sekundarnih liječnika te asistenata, od kojih su mnogi ostavili vidni trag u povijesti hrvatske medicine.

Stara Zakladna bolnica na Jelačićevu trgu tijekom svojih 127 godina, koje se u ovom prikazu obrađuju, stekla je velik ugled i među građanstvom i u medicinskim krugovima. U okviru te bolnice počele su dvije zdravstvene škole (kirurška, 1812. i sestrinska, 1921.). Tu su djelovali najistaknutiji naši liječnici, »legende« hrvatske medicine, puni znanja i iskustva, boreći se s bolničkom upravom, neprikladnim prostorom, slabom opremom i gotovo nikakvom aparaturom. Neki su od njih bili začetnici pojedinih specijalističkih struka u Hrvatskoj (Fon, Lušić-Matković, Thierry, Ćulumović, Herzog, Popović, Ćepulić, Gottlieb), autori prvih naših medicinskih udžbenika i priručnika (Popović, Glavan, Ćepulić), urednici »Liječničkog vjesnika« (Fon), odgojitelji broj-

nih vrsnih liječnika koji će kasnije postati voditeljima bolničkih odjela u čitavoj Hrvatskoj, sveučilišni nastavnici – učitelji generacija studenata medicine (Popović, Ćepulić), predsjednici Hrvatskoga liječničkog zbora (Rakovac, Ćulumović, Ćepulić). Nije na odmet naglasiti da su se neki od njih bavili literarnim radom (Thierry), glazbom (Ćulumović, Herzog), sportskom djelatnošću (Fon, Popović), što samo pokazuje širinu njihova duha.

Na žalost, ta jedna od najstarijih i najvažnijih bolnica u Hrvatskoj, koja je ušla već u treće stoljeće svoga neprekinutog djelovanja, jedna je od rijetkih koja još nema svoje monografije.

LITERATURA

1. Pregledanje bolnice milosrdne braće u Zagrebu. Nar Nov 1883:12;109.
2. O bolnici milosrdne braće u Zagrebu. Nar Nov 1883;172–3.
3. *Mazzura Š.* Javna bolnica na Jelačićevu trgu u Zagrebu. Zagreb, 1909.
4. Bolnica milosrdne braće u Zagrebu. Nar Nov 1913:39.
5. *Čačković M, Ancel I.* Pitanje bolnice milosrdne braće. Obzor 1913; 13:71.
6. Bolnica Milosrdne braće na Jelačićevu trgu. Zagreb: Općine grada Zagreba; 1918.
7. *Šimčik A.* Prigodni spisi uz otvorenje Zakladne bolnice u Zagrebu na 23. VIII. 1804. Zagreb, 1931.
8. *Barlè J.* Nešto iz prošlosti Zakladne bolnice u Zagrebu. Liječ Vjesn 1931:55;319–37.
9. *Sučić I.* Prvi bolesnik dovezen je u Zakladnu bolnicu 1804., a zadnji 1931. godine. Jut List 1931;25:6817.
10. *Lovrić S.* Iz historijskih dokumenata zdravstvene službe grada Zagreba. Zdravstvo 1963;5:29–43, 1964;6:26–37.
11. *Bival M.* Historijat najstarije bolnice u Zagrebu. Liječ Vjesn 1965;87: 1134–40.
12. *Bazala V.* Povijest zagrebačkih bolnica, I. Acta Hist Med Pharm Vet 1969;9:147–62.
13. *Vojinović A.* Bolnica na Harmici. Zadnja postaja poznatih i nepoznatih Zagrepčana. Več List 1995: Feb 20–Mar 13.

* * *

Vijesti
News

HRVATSKI LIJEČNIČKI ZBOR
HRVATSKO DRUŠTVO ZA INFEKTIVNE BOLESTI
AKADEMIJA MEDICINSKIH ZNANOSTI HRVATSKE

organiziraju

5. HRVATSKI KONGRES O INFEKTIVNIM BOLESTIMA

s međunarodnim sudjelovanjem

23.—27. rujna 2006., Hoteli Borik, Zadar

Teme: 1. SŽS-a; 2. Infekcije respiratornog sustava; 3. Imunologija infektivnih bolesti; 4. Infekcije u imunokompromitiranih; 5. HIV/AIDS; 6. Virusni hepatitis; 7. Sepse; 8. Hemoragijska vrućica; 9. Urogenitalne infekcije i spolno prenosive bolesti; 10. Gastrointestinalne infekcije; 11. Parasitarne bolesti, tropske bolesti i bolesti putnika; 12. Zoonoze (rikecioze, bartoneloze, erlihioze); 13. Bolesti koje prenose vektori; 14. Infektivne bolesti djece; 15. Novosti u antimikrobnoj terapiji; 16. Novosti u dijagnostici infektivnih bolesti; 17. Cijepljenje i imunoprofilaksa; 18. Bolničke infekcije; 19. Bioterorizam; 20. Forenzička epidemiologija; 21. Slobodne teme.

Način izlaganja: 1. Plenarna predavanja; 2. Ostala predavanja; 3. Posteri; 4. Radionice; 5. Mini simpozij.

Organizacijski odbor zadržava pravo odrediti način izlaganja.

Prijave poslati do *31. ožujka 2006.* na adresu Klinike za infektivne bolesti »Dr. Fran Mihaljević«, Zagreb, Mirogojska 8. Sažetak poslati do *1. svibnja 2006.* na engleskom jeziku; njakopovic@bfm.hr.

Službeni jezik: hrvatski i engleski.

PowerPoint prezentacije i posteri moraju biti na engleskom jeziku. Tehnička oprema: LCD projektor.

Informacije: Nevenka Jakopović, tel. 01/46 03 240; e-mail: njakopovic@bfm.hr.